УДК 745/749+82-1

А.Ю. Махинин

ДЕКОРАТИВ-ГАМӘЛИ СӘНГАТЬ ӘСӘРЕН БУЛДЫРУДА ВИЗУАЛЬЛӘШТЕРҮНЕҢ РОЛЕ

В основе данной работы исследование современных методических подходов в подготовке специалистов в области декоративно- прикладного искусства. Основное внимание уделяется использованию художественных особенностей поэтического текста в процессе создания произведения декоративно-прикладного искусства. Целью работы является определение приемов создания прикладного художественного изделия по мотивам литературного произведения. Мы приходим к выводу, что более точному воплощению авторского замысла при создании произведения декоративно-прикладного искусства способствует обучение анализу специфики построения стихотворного текста.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, керамика, панно, формообразование, декорирование, поэзия, Бродский, художественные средства, сюжет, композиция, художественный образ.

This work studies modern methodological approaches to training specialists in the field of decorative and applied arts. The primary focus is on the use of the artistic properties of poetic text in the creation of works of decorative and applied art. The goal of the work is to identify techniques for creating an applied art piece based on a literary work. We conclude that training in analyzing the specifics of poetic text construction facilitates a more accurate embodiment of the author's intent when creating a work of decorative and applied art.

Keywords: decorative and applied art, ceramics, panel painting, form-making, decoration, poetry, Brodsky, artistic devices, plot, composition, artistic image.

Хәзерге заманда нәфис керамика үсешендә утилитарлыктан читләшү күзәтелә, бу өлкәдә дә авторлар индивидуальлеккә омтылалар. Әйләнә-тирә дөньяны сәнгатьчә визуаль төшенү процессында рәссам өчен буяулар нинди әһәмияткә ия булса, керамика да шундый коралга әверелә.

Әмма керамик эшләнмә ясауда шундый осталыкка ирешү өчен, сәнгати сәләтләрне үстерергә кирәк, һәр оста үзгә авторлык теленә, сәнгати почеркка ия булырга тиеш. Димәк, һөнәргә өйрәтергә мөмкин, әмма сәнгати фикер йөртүче шәхес тәрбияләү җиңел түгел.

Хәзерге заманга караган кайбер фәнни хезмәтләрдә иҗатның башка төрләре белән интеграцион бәйләнеш булдыру ярдәмендә декоратив-гамәли сәнгать эшләнмәләре ясауны оештыру процессы тикшерелә. Мәсәлән, Е.М. Торонованың «Живопись как предмет междисциплинарного исследования» [2], Л.В. Шокорова һәм О.В. Первушинаның «Межпредметность как основа целостности процесса обучения декоративно-прикладному искусству» [3] мәкаләләрендә төрле сәнгать төрләренә караган әсәрләрне башка төрләр

белән чагыштырып анализлауның предметка тирәнрәк һәм төрле планда якын килергә, һәм ахыр чиктә, эчтәлеге һәм стиле ягыннан кызыклы эшләнмәләр ясарга мөмкинлек бирүе ассызыклана.

Рәссам әсәр иҗат иткәндә еш кына үзен шәхес буларак формалаштырган, әйләнә-тирә дөньяны аңларга ярдәм иткән интеллектуаль багажыннан чыгып эш итә. Матур әдәбият әлеге багажның бер өлешен тәшкил итә. Чөнки әдәби әсәрнең эченә кереп, укучы автордашка әйләнә: кайгы-хәсрәтне, шатлыкны бергә кичерү, тирәннән аңлау процессы башлана. Бу планда шигъри текстның эмоциональ тәэсире күбрәк булырга мөмкин. Шуңа күрә сәнгати-пластик образ тудыруда нәкъ менә шигърият еш кына илһам чыганагына әйләнә.

Хәзерге буын студентлары XX гасырның икенче яртысында яшәгән аерым шагыйрьләр иҗатына битараф түгел. Чөнки әлеге фигуралар төрле чорларны, стильләрне, идеяләрне бәйләп торалар. Шундыйларның берсе – Иосиф Бродский.

Барыннан да элек, мөгаен, бу аның шигъри иҗатының төп лейтмотивы итеп ирекне санавыннандыр. Ирек аның өчен, тел белән беррәттән (бу сүзнең иң югары мәгънәсендә!), бик мөһим кыйммәт иде. Бүген сүзнең мәгълүмат чыганагы гына түгел, ә чынбарлыкка йогынты ясау коралы булуын һәркем таный.

Моннан тыш, Бродский үз иҗатында, беренче карашка, капма-каршы ике сыйфатны берләштерә һәм аның иҗаты чәчәк аткан вакытта рус поэзиясендә бу сыйфатларның берсе дә яхшы үзләштерелгән дип булмый. Болар – аның теленә хас югары академиклык һәм шуның белән бергә гадилек. Бродскийның шигъри теле эчке катлаулылыкка ия булса да, шигырьләренә салынган мәгънәләрнең аңлаешлы булуы таң калдыра.

Безнең карашка, әлеге үзенчәлекләр чагылыш тапкан әсәрләрнең берсе – «Стихи в апреле» шигыре. Ул шагыйрьгә хакимиятнең басымы аеруча көчле булган авыр елларда языла. Эчке киеренкелек нәтиҗәсе буларак, шигырь яшерен хис-кичерешләр белән тулы. Аларны кайвакыт сүзләр белән белдерү авыр, әмма визуальләштерү чаралары ярдәмендә ачыграк итеп тапшырырга мөмкин.

Шигырь текстының мәгънәсен һәм стилистикасын нәфис керамика әсәрендә гәүдәләндерүгә алынганда, иң элек шигырьнең төп темасын, иң әһәмиятле образларны һәм гомуми интонацион рәсемне ачыкларга кирәк. Бу – шигырьгә беренчел анализ була, һәм ул эшләнмәнең композицион төзелеше характерын билгеләргә мөмкинлек бирә.

Мәсәлән, лирик герой үзенә-үзе урын тапмый йөри, үзен әйләнә-тирә дөньяның бер өлеше итеп тоя алмый интегә. Шушы кичерешләрнең шигырь темасын тәшкил итүе башлангыч этапта ачыклана. Зур боз кисәкләре арасындагы буксир образы иң мәгънәле образга әверелә. Һәм лирик герой үзен шулар белән чагыштыра.

«Дотянув до седин,
я смотрю, как буксир среди льдин
пробирается к устью» [1: 162].

Тулаем алганда, шигырьнең интонациясе меланхолик монотонлыгы белән аерылып тора, шуңа да карамастан, аның артында яшерен нерв киеренкелеге сизелә.

Шуңа тәңгәл рәвештә, эшләнмәнең гомуми композицион рәсеме өч сәнгать образын үз эченә ала: шагыйрь үзе, Нева елгасы һәм Петербург шәһәре.

Икенче этап – шигырь текстының төп мотивларын ачыклау һәм композициянең үзенчәлекләре турындагы күзаллауны киңәйтү.

Бер вакыттагы халәттән икенчесенә күчү мотивы Нева образының түгәрәк рәвешендә булуы аша тапшырыла. Элементларның вaклануы эрү процессын да, лирик геройның эчтән сынуын да чагылдыра.

«С новым временем года
поздравляю себя
и, зрачок о Фонтанку слепя,
я дроблю себя на сто» [1: 162].

Петербург образы композицион үсешнең дәвамы булып тора. Композициядә алар бер-берсен тулыландыралар.

Лирик герой образы композициянең мөһим өлешенә әйләнә. Ул бер үк вакытта балалар кебек яклауга да мохтаҗ, салкын-иронияле дә. Моңа аерым детальләр ярдәмендә ирешелә: борынга эленгән күзлек, мәгънәсез озын күлмәк, пропорциональ булмаган фигура, авыздан төшәм-төшәм дип торган тәмәке.

Композиция төзегәндә, без тиңдәшлектән аңлы рәвештә читкә китәбез. Аерым фрагментларның геометрик төгәллек белән урнашуы детальләрнең тәртипсез эшләнеше белән яраша.

Буксир образы – композицияне бәйләп торучы деталь. Шунысы кызык: бу образның мәгънәсе шагыйрь тарафыннан салынган мәгънәгә туры килми. Буксирның бурычы батырларча боз вату түгел, ә сабыр гына йөк тартып бару.

Керамик паннода буксир ике тапкыр пәйда була: фрагментларның берсендә ул үзенең асыл ролен үти. Һәм лирик герой уенчыкка ябышкан бала кебек аны кулыннан ычкындырмый, әйтерсең лә әйләнә-тирә дөньяда ул үзен егылудан саклый торган нәрсәгә тотынган.

«Пятерней по лицу
провожу. И в мозгу, как в лесу –
оседание наста» [1: 162].

Эшләнмәдә соры-зәңгәр төсләр кулланыла. Алар язгы-болытлы Петербург, салкын, сөйкемсез Нева, соры бина образларын гәүдәләндерә. Әмма иң мөһиме – алар лирик геройның икеле-микеле уйларын: аның дөньядан ятсынуын һәм шул ук вакытта дөньяның да үзенә салкынлыгын тоюын чагылдыра.

«В эту зиму с ума
я опять не сошел. А зима,
глядь, и кончилась» [1: 162].

Әмма шагыйрь фигурасы да, аның кулындагы кораб та хәрәкәт итүгә һәм җиңүгә өмет белән тулы. Буксир, авырлык белән булса да, бозны ватып, көчкә-көчкә алга бара.

«Извини же
за возвышенный слог:
не кончается время тревог,
но кончаются зимы.
В этом – суть перемен,
в толчее, в перебранке Камен
на пиру Мнемозины» [1: 162].

Эшләнмә традицион агач рамга түгел, ә җитен арканга утыртылган. Бу очракта игътибарны янәдән корабка юнәлтү бар, һәм шул ук вакытта мондый рам ниндидер төгәлләнүдән кабат хәрәкәт мотивына алып кереп китә.

Эшләнмәдә, керамикадан тыш, агач, шпагат кебек башка материаллар да актив файдаланыла. Алар табигать дөньясына аерылгысыз бәйләнгән. Керамика белән аларны шул берләштерә дә. Димәк, алар бер-берсен органик рәвештә тулыландыралар.

Шулай итеп, шигырь текстының төзелү үзенчәлеген аңларга өйрәтү декоратив-гамәли сәнгать әсәренең композицион, пластик, колористик чишелешен төгәлрәк итәргә мөмкинлек бирә.

Әдәбият

1. *Бродский И.А.* Стихотворения. Таллин: Александра, 1991; Ээсти раамат, 1991. 256 с.

2. *Торонова Е.М.* Живопись как предмет междисциплинарного исследования // Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение. 2013. № 2 (10). С. 130–134.

3. *Шокорова Л.В., Первушина О.В.* Межпредметность как основа целостности процесса обучения декоративно-прикладному искусству // Научно-педагогическое обозрение. 2020. № 4 (32). С. 124–128.

Махинин Андрей Юрьевич,
тарих фәннәре кандидаты, доцент,
Казан дәүләт мәдәният институты Инжиниринг үзәгенең
нәфис керамика фәнни-эксперименталь лабораториясе
әйдәп баручы белгече

Махинин Андрей Юрьевич,
кандидат исторических наук, доцент, ведущий специалист
научно-экспериментальной лаборатории художественной керамики
Инжинирингового центра Казанского государственного
института культуры

mahinin@rambler.ru